

УДК 811.161.2-047.23:376-054.62

С. С. Костюк

НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ-ІНОЗЕМЦІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ НА КОМПЕТЕНТІСНІЙ ОСНОВІ

Костюк С. С. Навчання студентів-іноземців української мови на компетентнісній основі.

У статті проаналізовано вимоги сучасної освіти до випускників вишів. Обґрунтовано необхідність упровадження компетентнісного підходу під час навчання української мови студентів-іноземців, та визначено, що означений підхід передбачає створення ефективних умов у навчально-виховному процесі, які забезпечують розв'язання професійних завдань на основі отриманих знань, сформованих умінь та навичок, та дозволяє набути компетентностей (мовна, мовленнєва, комунікативна, міжкультурна та стратегічна), необхідних для формування особистості здатної до

міжкультурного діалогу.

Ключові слова: компетентнісний підхід, компетентності, міжкультурна комунікація, студенти-іноземці, навчання студентів-іноземців.

Костюк С. С. Обучение иностранных студентов украинскому языку на компетентностной основе.

В статье проанализированы требования современного образования к выпускникам вузов. Обоснована необходимость внедрения компетентностного подхода в процессе обучения украинскому языку иностранных студентов. Определено, что данный подход предусматривает создание эффективных условий в учебно-воспитательном процессе, которые дают возможность решать профессиональные задачи на основе полученных знаний, сформированных умений и навыков, и позволяет приобрести компетентности (языковая, коммуникативная, межкультурная, стратегическая), необходимые для формирования личности способной к межкультурному диалогу.

Ключевые слова: компетентностный подход, компетентности, межкультурная коммуникация, иностранные студенты, обучение иностранных студентов.

Kostyuk S. S. Training of foreign students of Ukrainian language on competency based approach.

The article examines the necessity to implement competency-based approach that is caused by the following factors: transition of world community to the information society where the ability to learn, skills of information seeking, the ability to life-long self-learning, the necessity to integrate into different societies, to be competitive in the world labour market are in high demand; refocusing of education from obtaining knowledge and skills to the formation of problem solving skills on the basis of acquired knowledge. The analysis of scientific literature shows that the selection of approaches to the Ukrainian language training of foreign citizens is determined by its key functions: to be the most important means of communication, cognition and influence and form developed, socially active personality that is able to communicate in various types of speech activity, keep to the standards and rules of linguistic behavior of certain society representatives, relies on information about the level of individual's development, cultural and social peculiarities and differences. So, the aim of language training of foreign students is the competence formation necessary for their harmonious coexistence in a "foreign" society, since knowledge and skills of Ukrainian language and culture, the ability to determine the differences that impede understanding during the communication, the automation of communication skills for specific situations are the keys to the successful development of the personality in foreign language sociocultural environment.

The introduction of competency-based approach to the process of Ukrainian language training of foreign student provides the creation of conditions that ensure the solution of professional tasks on the bases of acquired knowledge and skills; education of intelligent person that is able to communicate in a multifactor world and process information effectively, generate ideas, and overcome the life and professional obstacles. The key goal of implementing competency-based approach is the formation of language, speech, communicative, intercultural and strategic competences to develop personality that is able take part in intercultural dialogue both in personal and professional spheres.

Key words: competency-based approach, competencies, intercultural communication, foreign students, training of foreign students.

Інтеграція України до світового освітнього простору зумовила зміну парадигми сучасної освітньої політики та законодавчої бази України. Тому підхід, зорієнтований на отримання знань, не може більше задовольняти сучасне суспільство, адже мета освіти полягає не тільки у здобутті знань, основне завдання сучасної освіти: навчити навчатися, сформувати потребу в навчанні упродовж життя, використовувати отримані знання у своїй діяльності (професійній, громадській чи побутовій) [5, с. 4]; сформувати уміння використовувати особистісний потенціал для розв'язання соціальних, професійних та моральних завдань на ринку праці [2, с. 8]; забезпечити формування компетентної особистості, яка усвідомлює свою належність до українського народу, європейської цивілізації, орієнтується в реаліях і перспективах соціокультурної динаміки, здатної застосовувати знання в нестандартних ситуаціях, приймати відповідальні рішення, швидко діяти, переорієнтовуватись у постійно змінюваному, взаємозалежному світі [7, с. 3, 7, 10, 20].

Окреслені вимоги певним чином стосуються і студентів-іноземців, а відтак їх формування потребує певних зусиль, оскільки впливає на рівень навчальних досягнень іноземних студентів [1, с. 226]. Відтак постає завдання виокремлення підходів до навчання української мови студентами-іноземцями, спрямованих на оволодіння мовою в лінгвістичному та соціокультурному контекстах, удосконалення навичок застосовувати набуті знання у професійній діяльності, розвиток особистості готової до міжкультурного діалогу.

Проаналізувавши низку дефініцій, можна дійти висновку, що поняття «підхід» не має уніфікованого тлумачення. Апелюючи до поглядів науковців (З. Бакум, М. Вятютнев, І. Зимня, М. Ляховицький, С. Омельчук, Ю. Пассов, Г. Селевко, Г. Строганова), погодимося з думкою Н. Голуб, яка визначає підхід до навчання як загальну концептуальну позицію, що визначає системну організацію й самоорганізацію освітнього процесу, визначальну ознаку, роль, статус та особливості взаємодії всіх компонентів відповідно до конкретних навчальних і виховних цілей [3, с. 4].

Добір підходів до навчання української мови іноземних

громадян визначається як призначенням мови бути найважливішим засобом спілкування, пізнання та впливу, так і суспільним замовленням формувати розвинену, соціально активну особистість, що володіє культурою спілкування в різних видах мовленнєвої діяльності, дотримується норм і правил мовленнєвої поведінки притаманної представникам певного суспільства, спирається на відомості про рівень розвитку особистості, її культурні та соціальні особливості та відмінності. Відповідно, метою мовної підготовки іноземних громадян є формування компетентностей, необхідних для їхнього гармонійного співіснування в «чужому» суспільстві.

Проблема вдосконалення системи освіти через упровадження компетентнісного підходу знаходить відображення у працях педагогів (Н. Бібік, Л. Вашенко, В. Введенський, І. Ісаєва, О. Овчарук, Л. Паращенко, Р. Пастушенко, Ю. Татур, А. Хуторський); лінгводидактів (З. Бакум, О. Горошкіна, В. Дороз, М. Пентиліук, О. Пометун); психологів (І. Бех, І. Зимня, Н. Кузьміна, А. Маркова); мовознавців (Є. Верещагін, В. Манакін, С. Тер-Мінасова).

Реалізація компетентнісного підходу зумовлена такими чинниками: переходом світової спільноти до інформаційного суспільства, де пріоритетним вважається формування вміння вчитися, оволодіння навичками пошуку інформації, здатності до самонавчання упродовж життя; необхідністю інтегруватися в різні соціуми, бути конкурентноспроможним на світовому ринку праці; переорієнтацією стандартів освіти з отримання «знань, умінь, навичок» на формування умінь розв'язувати проблеми різної складності на основі отриманих знань.

На думку М. Пентиліук, З. Слєпкань, упровадження компетентнісної парадигми на заняттях з української мови дає змогу формувати мовну, мовленнєву, лінгвокультурознавчу, дослідницьку компетентності, прищеплювати мовний смак, виробляти практичні навички володіння культурою мови. Відповідно, формуються знання про мову як засіб вираження думок, національно-культурний феномен, розширюється філологічний кругозір, покращується мовлення.

Важливість формування компетентностей у процесі навчання української мови як іноземної є беззаперечною, оскільки володіння знаннями й уміннями з української мови і культури, уміння виокремити розбіжності, які перешкоджають розумінню під час спілкування, автоматизація навичок використання повідомлень у

конкретних ситуаціях є запорукою успішного розвитку особистості в іншому соціокультурному середовищі. Відтак постає завдання виокремити компетентності, необхідні для формування міжкультурної комунікації під час навчання української мови в іншомовній аудиторії, що передбачає не лише володіння мовною формою, а й культурним компонентом висловленого.

У Загальноєвропейських рекомендаціях із мовної освіти компетентності поділено на дві групи: загальні та комунікативні. До першої групи відносять декларативні знання, уміння та навички (практичні й міжкультурні), компетенцію існування, уміння навчатися. Комунікативна компетентність має такі компоненти: лінгвістична компетенція; соціолінгвістична компетенція; прагматична компетенція [11, с. 13]. З огляду на зазначені рекомендації навчання української мови як іноземної має переслідувати таку мету: сформувати компетентності, необхідні для участі в комунікативному акті з представниками іншої культури, та полегшити сам процес спілкування.

У науковій літературі знаходимо таке визначення міжкультурної комунікації – функційно зумовлена комунікативна взаємодія людей як носіїв різних культурних спільнот, що орієнтована на взаємопроникнення культурно-комунікативних смислів, досягнення взаєморозуміння з урахуванням і збереженням «національної картини світу», їх взаємозбагачення в соціокультурному й духовному аспектах [4, с. 109]. Наведена детермінація дає змогу визначити, що зміст міжкультурної комунікації базується на взаємодії трьох складових: мови (відображає культуру народу); культури (передає особливості суспільно-історичних умов); особистості (формується під час освітньої та соціальної діяльності).

Кожен з компонентів передбачає формування специфічних компетентностей. І. Зимня, С. Муреева, Т. Парфьонова, Т. Пермякова визначають такі основні компетентності у структурі міжкультурної комунікації: загальнокультурні (поінформованість про норми та цінності різних країн); соціокультурні (наявність умінь спілкування з представниками інших культурних спільнот); лінгвосоціокультурні (знання особливостей мови інших країн та їх доречне використання).

Апелюючи до праць науковців, вважаємо, що міжкультурна комунікація поєднує: стратегічну, мовну (лінгвістичну), мовленнєву,

комунікативну, соціокультурну та міжкультурну компетентності.

За визначенням М. Кенела та М. Свейна, стратегічна компетентність – це досконале володіння стратегіями вербального та невербального спілкування задля компенсації браку мовних і мовленнєвих засобів у процесі спілкування [12, с. 2].

Завдання стратегічної компетентності полягають у тому, щоб: поповнювати в процесі спілкування знання з мови; набувати мовленнєвий і соціальний досвід спілкування; уміти долучатися до спілкування, добираючи правильну стратегію; досягати мети спілкування; підвищити ефективність процесу спілкування; запобігти припиненню спілкування; компенсувати недостатню комунікативну компетентність.

Мовна (лінгвістична) компетентність пов'язана із знаннями мовних одиниць та особливостями їх функціонування. О. Бігич, Н. Бражник, С. Гапонова, С. Ніколаєва під мовною компетентністю розуміють опанування знаннями (з лексики, граматики, фонетики та орфографії) та формування відповідних навичок: фонетичних, лексичних, граматичних, морфологічних, синтаксичних, орфографічних, графічних та каліграфічних. Отже, мовна компетентність студентів-іноземців – це якість, що характеризується набуттям знань, умінь й навичок уживати слова і синтаксичні конструкції, правильно використовувати засоби мови відповідно до норм літературної мови.

Особливу роль у процесі свідомого володіння мовою, здатності послуговатися нею у різних комунікативних ситуаціях відіграє мовленнєва компетентність. За визначенням М. Пентилюк це практичне користування мовою в конкретних ситуаціях з наперед заданою метою; діяльність пов'язана з функціонуванням мови. До найважливіших умінь, що складають основу мовленнєвої компетентності науковець залучає: уміння вести діалог, дотримуючись вимог мовного етикету; уміння адекватно сприймати на слух діалог і монолог; уміння створювати письмові тексти різних стилів і жанрів; уміння користуватися різними видами читання [8, с. 296–297].

Отже, мовленнєва компетентність студентів-іноземців – знання сполучуваності мовних одиниць з метою їх практичного використання у конкретних ситуаціях спілкування.

Третьою складовою у процесі оволодіння мовою є комунікативна компетентність, яка, на думку науковців (В. Абраменкова, Л. Артемова, А. Бодальов, Ю. Ємельянов,

М. Кенела, А. Кідрон, М. Свейна Є. Щербакова), складається з когнітивного (пізнання іншої людини, уміння поділяти точку зору іншої людини), емоційного (емоційна чуйність, чутливість до іншого), поведінкового (здібність до співпраці, ініціативність, адекватність у спілкуванні) компонентів.

Отже, комунікативна компетентність студентів-іноземців – це комунікативні якості, необхідні для взаємодії з іншими людьми та потоками інформації, уміння знаходити та інтерпретувати інформацію, виконувати різні соціальні ролі в групі та колективі.

Результатом навчання іноземної мови є формування особистості, готової до міжкультурного спілкування, до участі у діалозі культур, що неможливо без соціокультурних знань.

Аналізуючи структуру соціокультурної компетентності, В. Сулейманова виокремлює такі компоненти: когнітивний; мотиваційно-ціннісний; діяльнісно-поведінковий, що передбачає здатність до діалогу культур, адекватну поведінку в ситуаціях міжкультурного спілкування [10].

На відміну від соціокультурної компетентності, що передбачає володіння соціально значущими знаннями, необхідними для адекватного функціонування у певній культурі та успішної взаємодії з її представниками, міжкультурна компетентність – це володіння комплексом знань як про рідну культуру так і про інші культури, та вміння використовувати ці знання під час контактів з представниками інших культур [6, с. 25–26].

Аналіз визначень поняття «міжкультурна компетентність» дає змогу зробити висновок, що цей термін розглядається в таких площинах: якість, яка дозволяє реалізовуватися в межах діалогу культур та пристосовуватися до умов іншої культури; здатність орієнтуватися в різних видах культури, системах цінностей та відповідних до них комунікативних норм; сукупність якостей: теоретичні знання щодо національних культур і моделей виховання; психологічні особливості особистості (відвертість, гнучкість, терпимість); знання іноземної мови).

Отже, упровадження компетентнісного підходу під час навчання української мови студентів-іноземців передбачає ефективне створення умов у навчально-виховному процесі, які забезпечують розв'язання професійних завдань на основі отриманих знань, сформованих умінь

та навичок; виховання особистості з розвиненим інтелектом, що здатна конструктивно спілкуватися в багатофакторному світі, ефективно обробляти інформацію, продукувати ідеї, долати конкретні життєві та професійні проблеми. Метою упровадження компетентнісного підходу є набуття іноземними громадянами мовної, мовленнєвої, комунікативної, міжкультурної та стратегічної компетентностей задля формування особистості здатної до міжкультурного діалогу в особистісній та професійній сферах.

Література

1. Бакум З. П. Українська мова як іноземна : Лінгводидактичні проблеми / З. П. Бакум // Філологічні студії : Науковий вісник Криворізького державного педагогічного ун-ту : зб. наук. пр. – Кривий Ріг : Видавничий дім, 2010. – Вип. 5. – С. 226–232.
2. Болотов В. А. Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе / В. А. Болотов, В. В. Сериков // Педагогіка. – 2003. – № 10. – С. 8–14.
3. Голуб Н. Підходи до навчання української мови в основній школі / Н. Голуб // Українська мова і література в школі. – 2015. – № 3. – С. 2–10.
4. Козак А. Міжкультурна комунікація в контексті діалогу культур / А. Козак // Наукові записки. Серія : філологічні науки. – 2013. – Вип. 118. – С. 106–110.
5. Кремень В. Нові вимоги до освіти та її змісту / В. Кремень // Виклик для України: розробка рамкових основ змісту загальної середньої освіти для XXI століття : матеріали Всеукр. наук-практ. конф. – К. : ТОВ УПВК «Ексоб», 2007. – С. 3–10.
6. Методика формування міжкультурної іншомовної комунікативної компетенції : Курс лекцій / О. Б. Бігич, Н. Ф. Бориско, Г. Є. Борецька та ін. / за ред. С. Ю. Ніколаєвої. – К. : Ленвіт, 2011. – 344 с.
7. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL: www.mon.gov.ua/imag.
8. Пентилюк М. І. Мовна особистість майбутнього вчителя-словесника в контексті професійної підготовки / М. І. Пентилюк // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного ун-ту. – 2014. – Ч. 2. – С. 290–297. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/xnpudpu_2014_2_41/
9. Слєпкань З. І. Профільне навчання в зарубіжній і українській школі як вид диференційованої підготовки учнів і ключова проблема реформування сучасної системи освіти // Проблеми і дослідження : зб. наук. пр. – Вип. 25. – Донецьк : Фірма ТЕАН, 2006. – С. 11–20.
10. Сулейманова П. В. Национально-культурные центры как средство формирования социокультурной компетентности студентов [Электронный ресурс] / П. В. Сулейманова. – Режим доступа : www.science-education.ru/114-11137.
11. Common European framework of reference for languages: learning, teaching, assessment : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.coe.int/t/dg4/linguistic/source/framework_en.pdf.
12. Canale M. Theoretical Bases of Communicative approaches to Second Language Teaching and Testing / M. Canale, M. Swain // Applied Linguistics. – 1980. – Vol. 1. – P. 1–47.

Стаття надійшла до редакції 16.08.2017 р.